TÖRŐCSIK MARI

Törőcsik Mari, a Nemzet Színésze, 1957-ben végezte el a főiskolát, de a magyar, külföldi, sőt a nagy nemzetközi filmfesztiválok közönsége a film révén már ennek előtte megismerte nevét. 1958-ban a Nemzeti Színház – ahol főiskolás kora óta játszott – tagként szerződtette. 1979-ben megvált anyaszínházától, és más színházakhoz szerződött, illetve különböző társulatoknál vendégszerepelt, vendégszerepel. Filmbeli alakításait több alkalommal nemcsak a legjobb női szereplőnek járó kitüntetéssel, hanem – eddig – hét ízben életműdíjjal is jutalmazták. 2002 óta ismét az (új) Nemzeti Színház tagja.

– Kedves Mari, nagyon köszönöm, hogy rengeteg elfoglaltságod ellenére időt szakítottál rám. Mikor telefonon egyeztettünk, mondtad, hogy augusztus végén azért nem érsz rá, mert életműdíjat veszel át valahol. Hányadikat is?
– Várjál csak: Sorrento, Cannes, Karlovy Vary, Budapesti Filmszemle, Trencsénteplic, VOX Filmmagazin, Várna, tehát a hetediket.
– A mostanit kiktől kaptad?
– Várnában a bolgároktól. Tavaly Makk Karcsi filmjével megnyertem a női alakítás díját. Nem voltam ott, csak felhívtak; nagyon csodálkoztam, mert nem is játszom benne nagy szerepet. És most kértek, hogyha tavaly nem is mentem el, de idén feltétlenül jöjjek, mert én kapom az életműdíjat. Nehezen mozdulok már, de tekintettel arra, hogy Bulgáriáról volt szó, ezúttal nagyon ambicionáltam a kiutazást. Szeretem a közép- és kelet-európai országokat. Közel állnak a szívemhez. Nagyon kedvesek és figyelmesek voltak, de sajnos ott a színház és a film helyzete – ahogy mesélték – rosszabb, mint nálunk. A fesztivál is küszködik.
– De itthon semmi hír nem jelent meg a kitüntetésedről, ugye?
– Tudod, nekem olyan gazdag életem volt, hogy soha nem keresek sehol hátmögöttiséget. Talán az itthoni sajtó erről nem is értesült. Várnában sem láttam tévékamerákat és újságírókat, csak lelkes nézőket. Azok is többnyire elvesztek abban a hatalmas fesztiválpalotában.
Régebben is előfordult, hogy a sajtó nem kényeztetett el, amikor díjjal jutalmaztak. Emlékszem, amikor először kaptam meg a női alakítás díját Karlovy Varyban, a Filmvilág címlapjára az ott megjelent olasz sztár képe került azzal az aláírással, hogy ő nyerte meg azt a díjat, amit valójában nekem ítéltek oda. A Cannes-i Arany Pálmámról írtak ugyan egy-két sort, de sem címlap, sem interjú nem készült. Maár Gyula nevét le sem írták, holott az ő Déryné, hol van? című filmjéért kaptam a díjat. Maár Gyulán és a lányomon kívül Garas Dezső várt egy csokor virággal, amikor leszálltam a gépről.
Sose felejtem el, amikor Latinovits Zoli San Sebastianban megkapta a legjobb férfialakítás díját, azt mondta nekem, hogy talán most már lesz egy címlapja. „Nem olyan biztos”, feleltem. De ne rólam beszéljünk, mert eltelik az idő, hanem Ferencemről.
– Mari, én nem valami komoly dologgal szeretném kezdeni, hanem azzal, milyen feltűnő, számomra mulatságos, hogy te Ferit, aki köztudottan az egész világgal tegeződik, magázod.
– Ez nagyon furcsa dolog. Én úgy hívom a kollégáimat, ahogy a megismerkedésünkkor megszoktam. Major Tamást is régen szólíthattam volna már Tamásnak – nálam sokkal fiatalabbak tegezték –, de nekem élete végéig Majorelvtárs maradt, így egybeírva, mert amikor főiskolásként beléptem a Nemzeti Színházba, ő nekem Major elvtárs volt. Kálmán Gyurival, aki egyik legjobb barátom volt, vagy például Pilinszkyvel, végig magázódtunk. Ferenc az egyetlen, aki engem tegez, én meg magázom. Mindjárt 70 éves leszek: 50 éve mondhatnám, hogy „szevasz Feri”, de nem tudom. Bementem mint főiskolás: ő persze, „szervusz, szervusszal” fogadott, de én nem mertem visszategezni.
– Ő meg úgy hív téged, nagyon kedvesen, hogy Tücsök Maca.

– Feri szereti becézni az embereket, de a maga módján. Akkor is becéz, ha azt mondja: „Fogd be a pofád” vagy „Rád borítom az asztalt”; szóval a becézés nála fura dolog, mikor éppen mi jut az eszébe.
Egy biztos, a legnagyobb pillanatok között tárolom az én lelkemben és fülemben és szememben – és most ezt nemcsak azért mondom, mert őróla beszélünk – ezt a mondatot az Othellóból: „Vért, Jágó, vért!” Ez egyszerűen nem megy ki a fejemből. Ezt többé így nem lehet elmondani. Ez zeneileg maga a tökély. Tegnap láttam a televízióban a portréműsort róla, és a riporter a Vén cigánnyal kapcsolatban mondott valami hasonlót, hogy gyerekkorában hallotta, és azóta is a fülében cseng. És akkor bejátszottak egy régebbi felvételt. Ferencem mondta a Vén cigányt.
Én nem szeretem, ha színész verset mond – kivéve a Kozák Andrist –, de Feri csodálatosan mondta. Ferencben azt szeretem, azt szeretem nagyon, hogy nemcsak szárnyalni tud, de mindig pontos. A színészmesterségben számomra nincs ennél fontosabb szó: PONTOS. Ezt nem tudom jobban megfogalmazni. Feriben felfedeztem azt – először az Othellóban láttam mint főiskolás –, hogy amire az én mestereim, például Gellért, Major, Vasziljev tanítottak, azt ő eleve tudta. Nevezetesen, hogy a költészetet nem szabad lerángatni a földre. Shakespeare nem véletlenül írt néha prózában, majd egyszer csak átcsapott versbe. A szövegnek zenéje van. Vasziljev (Dosztojevszkij A nagybácsi álma című darabban) szinte lekottázta a szövegemet. Ugyanakkor minden zeneiség hiábavaló, ha nincs mögötte pontos szövegértelmezés. Ferenc ezt tudja eredendően. Ő megengedheti magának, hogy néha prózát csinál a versből, és verssé emeli a prózát.
– Egyik interjúdban azt olvastam, hogy Konszkij Arbuzov Tányáját azért rendezte meg a Nemzetiben, hogy téged nevelhessen…
– S azt tudod, hogy ő rendezte Ferivel az Élő holttestet?
– Éppen ide akartam kilyukadni. Több helyről is úgy hallottam, hogy Feri ekkor újult meg művészileg.
– Ide figyelj! Nem hiszem, hogy Konszkij nagy rendező lett volna. Ő egy kiváló közegben felnőtt nagy színész volt – mellesleg Bulgakov legjobb barátja –, aki színészeket tanított. A moszkvai Művész Színházban több generációt nevelt föl. Úgyhogy hihetetlenül sokat tudott a mesterségről. Nemcsak önmagától, hanem azoktól, akik között felnevelődött. Én is azért vagyok boldog, mert nekem nagyon sok mesterem volt, ezért többféle elgondolással találkoztam a szakmáról, a művekről.
Az más kérdés, hogy engem fölnevelni jött ide Konszkij. Ugyanakkor Bessenyeivel, egy ekkora színésszel való munka – ezt mesélte is nekem – óriási várakozással töltötte el. A női főszerepet Bara Margit játszotta – ragyogóan –, de én is benne voltam a darabban. Láttam, hogy Feri boldogan próbált. Talán tudom miért: Konszkij képes volt adni neki valami pluszt, beemelt valamit az orosz világból, a Művész Színházból. Addig érdemes színésznek lenni, amíg azt érzed, hogy tudtál lépni egyet. Aki azt hiszi, hogy „megtörtént”, annak már nem érdemes. Ki tud ugyan még menni a színpadra, el tudja mondani a szöveget, lehet, hogy nem rosszabbul, mint a többi húsz-harminc kolléga. De ahhoz, hogy az ember valóban úgy érezze, érdemes még kilépni, találkoznia kell egy inspiratív erővel, aki ezt el is hiteti vele, mert még ez is, az is benne van.
Hát ilyen találkozás lehetett Feri számára Konszkij. Az igazi színésznek meg kell éreznie az erejét, hogy még van tartaléka, még tud lépni, még tud új világokat felfedezni. Talán ezt tőle kellene megkérdezni, de azt tudom, hogy boldogan és jól próbáltak együtt.
Mindig akkor képes megújulni az ember, ha a rendezője, aki pontosan gondolkodik a műről, helyes irányba tereli. Nem a színésznek kell – szerintem – kitalálni, hogy mit kell csinálnia, mert egy művet csak egyetlen ember, vagyis a rendezője értelmezhet. Ha a színész megérzi, hogy jó irányba vezetik, akkor már csak az kell, hogy úgy sóhajtson, ahogy csak ő tud; úgy lépjen, ahogy csak ő tud; úgy üvöltsön, ahogy csak ő tud.
– Mari, tudsz valamit arról, hogy Feri ezek után miért ment el mégis a Nemzetiből?
– Mi nagyon szerettük egymást mindig, de soha nem voltunk túl közeli viszonyban egymással.
– És a Kölyökben? Onnan van emléked róla?

– Nemrégiben kicsit belenéztem, és elámultam, hogy bár ez egy bugyuta kis történet, mégis van hangulata, mert a színészek komolyan vették. Mostanában – tisztelet a kivételnek – mindenáron nevettetni akarnak; és még elmosolyodni sem tudok.
Ferencben ott az volt a furcsa – ő játszotta a gyárigazgatót, Borovszky Ambrust –, hogy oszposz egyformák voltak. Nem külsőleg, hanem valami volt bennük, ami hasonlatossá tette őket. Különben nem tudok semmit arról a gyárról, de azt láttam, hogy az emberek nagyon szerették Borovszkyt. Ott kellett lógnom...
– Csak volt alattad valami?
– Semmi. Amikor a végén a kötélről le kellett ugornom olyan magasról, hogy Szabó Gyuszi kinyújtott karral nem érte el a lábamat, egyszerűen nem mertem elengedni a kötelet. És az operatőr megszólalt, hogy „fogy az anyag"; hát erre sírógörcsöt kaptam. Akkor odajött hozzám egy munkás vigasztalni: „Ne tessék sírni, ezek rossz emberek, de én fogok beszélni Borovszky elvtárssal, mert ő jó ember, és ideveszi magát a gyárba."
Feri engem fiatalon elfogadott, talán látta bennem a tehetséget. Például a Hajnali tűzben – abban az időben, amikor engem nem nagyon fogadtak el még színpadon; leginkább csak azt írták, hogy ne próbálkozzanak már velem – ő sose bántott, pedig tényleg nem tudtam sokat a szakmáról. Még azt sem éreztem, hogy idegesítettem volna. Soha munka közben nem mondott még olyat sem: „Szedd már össze magad, te gyerek", vagy valami hasonlót a maga módján.
– Én a régi Nemzetiben Az ember tragédiáját, a Csongor és Tündét és a Vízkeresztet láttam. Ebben világosan emlékszem rád, Kálmán Gyuri volt az ikertestvéred.
– Milyen rossz voltam abban! Én Majornak nagyon sokat köszönhetek. Nem tudtam semmit a szakmából, amikor megkaptam Viola szerepét a Vízkeresztből, amit 14 nap alatt kellett színre vinni. Rettenetesen féltem. Major ott ült az első sorban, és a próbák elején felszólt: „Törőcsik, jöjjön le." Ne tudd meg, mit éreztem. „Hát én magával nem tudok mit kezdeni; maga semmit nem tud a szakmából. De pontosan érez. Mert itt ülök az első sorban, és látom, hogy anynyira szerelmes a hercegbe, hogy Olívia ebbe a szerelembe szeret bele. De ebből semmi nem fejeződik ki magán. Maga csak úgy belül érez. De nem baj. Majd évekig leírják, hogy nem jön át a rivaldán. Ne jöjjön át. Majd lesznek itt olyanok, akik segítik, hogy megtanulja a saját kifejező formáit. De jó ízlésére vall, hogy nem használja az általam annyira gyűlölt általános színészi eszközöket."
Nos, én ilyen közegben nőttem fel. Feritől ugyanúgy féltem, mint Majortól, és, mint már mondtam, ő sem bántott soha.
– Mari, milyen emléked van a Nemzetiben 1984-ben bemutatott Fizikusokról? Te játszottad az orvosnőt. Ez a darab annak idején a Vígszínházban nagy siker volt, a tietek pedig valahogy elkallódott.
– Nem láttam a vígszínházi előadást. A Nemzetiben három kivételesen nagy színész játszotta a tudósokat: Bessenyei, Őze, Sinkovits. Talán a fiatal rendező még nem volt eléggé felkészült arra, hogy ezt a három óriást megújulásra inspirálja. Nem tudom. Biztosan voltak nagy pillanatok. Magamról nem beszélek.
Visszatérve oda, amit már egyszer elmondtam: ötven év óta nem tudom jobban meghatározni, hogy mitől jó egy dolog, mint így: akkor, ha pontos. Tehát hiába nézek én balra szomorúan – mert tudom, hogy ez már bevált a Körhintában –, ha annak nincs meg a helye. De ha valaki az eszközeimet pontos kombinációba rakja, akkor azok fényt kapnak. Nem mindegy, hogy egy festő hova húzza azt a piros vonalat. Mert ha csak úgy odateszi, akkor azt én is oda tudom húzni, de akkor az nem lesz műalkotás.
Ha Bessenyei akkor ordít fel, amikor nem kellene, vagy nem pontosan azon a helyen, vagy nem pontosan annyi ideig, akkor azt mondják, hogy jó, jó, de már máskor is volt ilyen. De ha az a helyén van, és az időtartama is pontos, akkor elementárisan hat.
– Ez minden mesterségre így igaz.
– Biztosan.
– Ma talán éppen ez a pontosság hiányzik a legjobban.

– Én nem akarok általánosítani. Egy kicsit az a baj – talán emiatt az agyonhajszolt, pénz diktálta világ miatt, amikor mindenki a sikert hajszolja –, hogy túl sok az ötlet. Megőrülök az ötletgazdagságtól. Ez nem jó!
– Feri sokszor mondja, hogy számára a Nemzeti jelenti a színházat; és ezt valóban így is gondolja. Amikor a Dunán átjövünk a hídon, és közeledünk a Nemzeti felé, mindig megjegyzi, hogy hazaérkezett.
– Mit kell ezen csodálkozni?
– Nem csodálkozom, csak azt szeretném tudni, te hogy vagy ezzel?
– Úgy, hogy nekem is a Nemzeti a meghatározója az életemnek. Ott nőttem fel, azóta vagyok színész, hogy oda beléptem. Ne vegye senki nagyképűségnek, de amikor szóba került, hogy ki ilyen, ki olyan tag a Nemzetiben, én azt mondtam, ha soha életemben nem lépem át az új Nemzeti küszöbét, akkor is úgy érzem, hogy én a Nemzeti Színház része vagyok. Az nem a falak kérdésén múlik, hogy ki hova megy be, a régibe, az újba, az azelőttibe vagy a következőbe. A Nemzeti Színháznak van egy múltja, egy történelme. És nekem kemény 10-15 évembe került, hogy ez a múlt engem befogadjon.
Hogy ezt a 10-15 évet jól csináljam végig, ahhoz az ott élő NAGYOK segítettek hozzá. Például, ahogy tag lettem, már az első évben megkaptam tőlük a Farkas–Ratkó-díjat. Jelezték, hogy bíznak bennem, hogy befogadnak. Ezért mondom, hogy ne vegyék nagyképűségnek, ha úgy érzem, engem a Nemzetiből vakolókanállal sem lehet kiszedni.
Akkor most képzeld el, hogy vonatkozik ez Bessenyei Ferencre! Ő ott van, bele van égve a múltba. Hogy közben játszik-e Szófiában, Bukarestben, Bécsben vagy Csajágaröcsögén, a Vidám Színpadon vagy a Játékszínben, jól, rosszul, jókedvvel, rosszkedvvel, teljesen mindegy; attól ő a magyar színháztörténetnek úgy részese, mint Jászai Mari vagy Pethes Imre. Szóval, mint a legnagyobbak. Ő ott van, mint egy kőszikla.
– Egy interjúdban idézted Feri egyik jópofa mondatát: „Nem értem, hogyan lehetnek az emberek mások, mint színészek.”
– Igen, Feri beszél néha szanaszét, de mindig van pár mondata, ami nyílegyenesen célba talál. Én is őrzök egyet, ami az én szívembe talált. Iglódi Pista rendezésében eljátszottam A régi nyárt. Az egyik előadáson mondják, hogy ott ül Bessenyei a nézőtéren, valahol középen. A végén bejött, átölelt, és azt mondta: „Hát tudod, azt, hogy »szeretlek«, azt azért ki tudod mondani.” Ez meghatott engem.
– Mari, egy utolsó kérdés. Neked számít az, hogy ő még él? Szinte egyedüliként azokból a nagyokból, akik fogadtak, amikor beléptél a Nemzetibe.
– Hát hogy a fenébe ne! Hát hogy a fenébe ne lenne fontos számomra az a néhány ember, aki még hozzám tartozik. Gondold meg, nincs a Kálmán Gyuri, nincs a Major, a Gobbi, nincs a Mészáros Ági, nincs a Básti, nincs a Sinkovits, és sorolhatnám: lassan senki nincs. Bessenyei Feri a múltam, az életem egy része. Mint ahogy Kállai Feri is. Hát ezek hihetetlenül fontosak. És meggyőződésem, hogy nem csak nekem. Több mint fontos.

2004. szeptember 15.